

تحليل بخش حقيقي اقتصاد ايران

۱۰. عملکرد رشد اقتصادي سال ۱۳۹۶ و

پيش بيني سال ۱۳۹۷

معاونت پژوهش هاي اقتصادي
دفتر: مطالعات اقتصادي

کد موضوعي: ۲۲۰
شماره مسلسل: ۱۶۰۱۸
شهر يورماه ۱۳۹۷

به نام خدا

فهرست مطالب

۱	چکیده.....
۲	مقدمه.....
۳	۱. کانال‌های اثرگذاری تحریم بر عملکرد بخش حقیقی اقتصاد ایران.....
۳	۱-۱. تأثیر بحران ارزی بر عملکرد تولید و بخش حقیقی.....
۵	۱-۲. افزایش نااطمینانی و ریسک سرمایه‌گذاری.....
۵	۱-۳. تأثیر محدودیت‌های تجاری بر تولید و بخش حقیقی اقتصاد ایران.....
۶	۱-۴. کانال‌های اثرگذاری کوتاه‌مدت تحریم بر تولید بخش‌های اقتصاد ایران.....
۷	۲. عملکرد بخش حقیقی اقتصاد ایران در سال ۱۳۹۶ و پیش‌بینی سال ۱۳۹۷.....
۷	۲-۱. بخش کشاورزی.....
۸	۲-۲. بخش نفت خام و گاز طبیعی.....
۱۰	۲-۳. بخش صنعت.....
۱۱	۲-۴. بخش معدن.....
۱۲	۲-۵. بخش ساختمان.....
۱۴	۲-۶. بخش خدمات.....
۱۷	جمع‌بندی.....
۲۰	منابع و مأخذ.....

تحلیل بخش حقیقی اقتصاد ایران

۱۰. عملکرد رشد اقتصادی سال ۱۳۹۶ و پیش‌بینی سال ۱۳۹۷

چکیده

رشد اقتصادی سال ۱۳۹۶ که در قیاس با ده سال اخیر با کمترین شوک‌ها مواجه بود، به سطح بلندمدت خود نزدیک شد و تولید ناخالص داخلی در این سال رشد ۳/۷ درصدی با نفت و ۴/۶ درصدی بدون نفت را تجربه کرد.

عملکرد اقتصادی سال ۱۳۹۷ بیش از هر چیز متأثر از وضعیت تحریم‌های آمریکا پس از خروج این کشور از برجام و نوع واکنش اقتصادی ایران خواهد بود. براساس این، در این گزارش ضمن شناسایی کانال‌های مستقیم و کوتاه‌مدت تحریم بر عملکرد بخش حقیقی و تولید در سال ۱۳۹۷، متناسب با زمانبندی اعلام شده برای تحریم‌ها، در دو سناریو متفاوت آثار تحریم بر رشد اقتصادی و رشد بخش‌های اصلی برآورد شده است. دلیل اصلی تفاوت این دو سناریو، به همکاری نسبی یا عدم همکاری اروپا با ایران در مواجهه با تحریم‌های آمریکا مربوط است.

با در نظر گرفتن این دو سناریو پیش‌بینی می‌شود در سال ۱۳۹۷ رشد اقتصادی ایران در سناریوی اول ۰/۵- و در سناریوی دوم ۲/۸- درصد باشد. این میزان برای رشد بدون نفت ۱/۹ و ۰/۸ درصد برآورد می‌شود. جزئیات برآورد رشد و تحلیل هر یک از زیربخش‌ها در متن گزارش ارائه شده است. همچنین در این گزارش رشد سال ۱۳۹۸ نیز پیش‌بینی شده است که رشدی بین ۳/۸- تا ۵/۵- درصد را نشان می‌دهد، البته این در شرایطی است که دولت هیچ‌گونه سیاست فعالی برای خنثی‌سازی و مقابله فعالی با تحریم‌ها نداشته باشد.

صندوق بین‌المللی پول و بانک جهانی نیز در آخرین گزارش‌های خود رشد اقتصادی ایران در سال ۲۰۱۸ را به ترتیب ۳/۷ و ۴/۱ درصد پیش‌بینی کرده‌اند. به نظر می‌رسد دلیل اصلی اختلاف در پیش‌بینی این گزارش با پیش‌بینی‌های دو نهاد مذکور آن است که آنها بعد از خروج آمریکا از برجام هنوز گزارش‌های خود را تعدیل نکرده‌اند.

در این شرایط آنچه اهمیت می‌یابد این است که بخش‌هایی در اولویت سیاست‌گذاری قرار گیرند که علاوه بر وابستگی کمتر به واردات، از پیوندهای قوی‌تر با سایر بخش‌های اقتصادی و لذا توانایی بیشتری در ایجاد تحرک در اقتصاد برخوردار باشند. بدیهی است اگر دولت سیاست‌های مناسبی را برای فعال ساختن بخش‌های مزبور، به‌ویژه بخش مسکن، در پیش بگیرد، اثر کاهش صادرات نفت بر رشد اقتصادی کمتر خواهد بود و کشور می‌تواند آثار تحریم را خنثی کند.

مقدمه

احتمالاً سال ۱۳۹۶ تنها سال اقتصاد ایران در ده سال اخیر بوده است که در آن اقتصاد از شرایط ثبات نسبی برخوردار بوده است. اقتصاد کشور در سال ۱۳۸۷ با پدیده خشکسالی کم‌سابقه‌ای مواجه شد و در سال‌های ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۰ شاهد اوج‌گیری قیمت‌های نفت از یک طرف و اجرای قانون هدفمندکردن یارانه‌ها بود. سال‌های ۱۳۹۱ و ۱۳۹۲ اوج وضع تحریم‌های اقتصادی علیه ایران بود و در سال‌های ۱۳۹۳ و ۱۳۹۴ اقتصاد ایران بیش از هر چیز تحت تاثیر روند مذاکرات ایران و کشورهای ۵+۱ قرار گرفت. در سال ۱۳۹۵ که اولین سال پس از توافق برجام بود، شاهد اوج‌گیری رشد اقتصاد ایران به‌واسطه استفاده از ظرفیت‌های خالی ایجاد شده در دوره تحریم‌ها به‌خصوص در بخش‌های نفت و صنعت بودیم. در عمده سال ۱۳۹۶ تحریم جدیدی وضع نشد و ظرفیت‌های خالی چندانی هم در اختیار نبود. بر این اساس، اقتصاد رشد معمول خود را تجربه کرد. نتیجه این وضعیت، تحقق رشد اقتصادی ۳/۷ درصدی در این سال بود که نزدیک به میانگین رشد بلندمدت اقتصاد ایران است. در آغاز سال ۱۳۹۷ شاهد دور تازه‌ای از بی‌ثباتی‌های ارزی و قیمتی با ریشه داخلی و فشارهای اقتصادی خارجی هستیم.

تمرکز این گزارش بر تحلیل بخش حقیقی اقتصاد ایران در سال ۱۳۹۶ و ارائه چشم‌انداز کوتاه‌مدت رشد اقتصاد کشور در سال ۱۳۹۷ است. برای تحلیل بخش حقیقی اقتصاد ایران در سال ۱۳۹۶ از آمار حساب‌های ملی منتشر شده بانک مرکزی و مرکز آمار ایران بهره گرفته خواهد شد. یک نکته مهم در این زمینه وجود تفاوت‌های فاحش بین برآوردهای رشد این دو نهاد در سطح بخش‌های اقتصادی است که تبیین وضعیت واقعی تولید و رشد را دشوار می‌کند و بیش از هر چیز ضرورت اصلاح نظام آماری کشور را یادآوری می‌نماید.^۱

برای تحلیل و ارائه چشم‌انداز رشد سال ۱۳۹۷ تمرکز اصلی بر ماهیت تحریم‌های اقتصادی آمریکا و تأثیر آن بر تولید خواهد بود. به‌نظر می‌رسد که این عامل در کنار نوسانات شدید ارزی و قیمتی مهمترین عامل تعیین‌کننده مسیر اقتصاد ایران در سال ۱۳۹۷ باشد.

۱. بانک مرکزی و مرکز آمار ایران اگرچه رشد اقتصادی یکسانی (۲/۷ درصد) برای سال ۱۳۹۷ اعلام کردند، اما رشد اغلب بخش‌های اقتصادی در گزارش‌های این دو نهاد بسیار متفاوت است. به‌عبارت دیگر، این دو نهاد دو تصویر کاملاً متفاوت از بخش‌های اقتصاد ایران ارائه کرده‌اند (برای مثال رشد بخش آب، برق و گاز که عمدتاً مبتنی بر آمارهای ثبتی است در گزارش بانک مرکزی ۷/۵ درصد و در آمارهای مرکز آمار ۲/۳- برآورد شده است! و...). این مسئله را می‌توان همچنان یکی از مشکلات پایه‌ای نظام برنامه‌ریزی در اقتصاد ایران به حساب آورد.

۱. کانال‌های اثرگذاری تحریم بر عملکرد بخش حقیقی اقتصاد ایران

انتظار می‌رود بازگشت تحریم‌های اقتصادی از سه کانال اصلی، که به یکدیگر مرتبط هستند، بر بخش حقیقی مؤثر واقع شود:

- از کانال بحران ارزی،
  - از کانال افزایش نااطمینانی و ریسک سرمایه‌گذاری،
  - از کانال محدودیت‌های تجاری.
- در ادامه به تشریح تأثیر این عوامل بر تولید پرداخته می‌شود.

۱-۱. تأثیر بحران ارزی بر عملکرد تولید و بخش حقیقی

سقوط ناگهانی و غیرمنتظره در ارزش پول ملی (بحران ارزی) ممکن است در نظام نرخ ارز ثابت، شناور و یا نظام ارزی شناور مدیریت شده اتفاق افتد. اگر نظام ارزی ثابت باشد، این اتفاق باعث از دست رفتن ذخایر بین‌المللی می‌شود و آن‌گاه که ذخایر رو به اتمام است، دولتمردان با هدف انباشت ذخایر یا حفظ ذخایر موجود با تعیین نرخ ارزی است که انگیزه تبدیل پول داخلی به ارز یا پول‌های ذخیره بین‌المللی را کاهش می‌دهد به تضعیف ارزش پول متوسل می‌شوند.

اگر کشوری دارای نظام شناور ارزی باشد، بحران نرخ ارز همراه با تقلیل ارزش سریع کنترل ناشدنی پول ملی خواهد بود. اگر چه هیچ نوع نظام ارزی نمی‌تواند ایمنی را تضمین کند، اما محققان در زمان حاضر بر این عقیده‌اند که کشورهایی که پول خود را به پول کشورهای دیگر تثبیت می‌کنند ممکن است در برابر بحران ارزی، آسیب‌پذیرتر باشند. بحران نرخ ارز نیز به مانند بحران بانکی غالباً باعث تعمیق رکود می‌شود.

کانال‌های مختلفی وجود دارد که از طریق آنها تأثیرات رکودی بحران ارزی می‌تواند به بخش حقیقی انتقال یابد که مهمترین موارد آن در ادامه تبیین می‌شود:

• **تأثیر بر نظام بانکی:** بحران‌های ارزی و عملکرد ناکارآی بخش بانکی می‌توانند چرخه نامبارکی را ایجاد کند، به‌گونه‌ای که تشدیدکننده یکدیگر باشند. بنابراین هنگام ارزیابی صدمه‌پذیری یک کشور از بحران و اثر اقتصادی بحران ارزی، باید شاخص‌های قدرت مالی را مورد ارزیابی قرار داد. نقش مرکزی و محوری نهادهای مالی و نیز نظارت و تنظیم بخش مالی و بخش بانکی، محدودساختن وام‌گیری بیش از حد از خارج و کاهش مخاطره کمبود موقتی نقدینگی را که می‌تواند بحران‌آفرین باشد ضروری می‌سازد (pesenti and Tille, 2000).

هنگامی که ارزش پول ملی کشوری که با بحران ارزی مواجه شده سقوط می‌یابد، ارزش ارزی بدهی‌های بانک‌ها به‌شدت افزایش خواهد یافت. در نتیجه، بسیاری از بانک‌ها در آستانه ورشکستگی قرار می‌گیرند، لذا کارکرد واسطه‌گری مالی بانک‌ها مختل شده و سرمایه‌گذاری جدید متوقف می‌شود، لذا

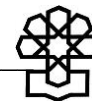
تقاضای مؤثر کاهش می‌یابد که تأثیر منفی بر رشد دارد. این موضوع در اقتصادهایی با ارتباطات مالی گسترده سیستم بانکی با بخش خارجی اهمیت بیشتری دارد که اقتصاد ایران کمتر به داشتن چنین شرایطی شهره است. با این حال نمی‌توان این تأثیر را به‌طور کلی نادیده گرفت. به‌خصوص آنکه حتی اگر بانک‌ها به‌طور مستقیم با بخش خارجی مرتبط نباشند، تأثیر بحران ارزی بر دارایی‌ها و بدهی‌های شرکت‌ها نیز به‌طور غیرمستقیم می‌تواند عملکرد سیستم بانکی را تحت تأثیر قرار دهد.

• **تأثیر بر مخارج دولت:** وقوع بحران ارزی به‌طور بالقوه می‌تواند از طریق فشارهای تورمی به کاهش قدرت خرید دولت منجر شده و از آن طریق بر تقاضای مؤثر و بخش حقیقی اقتصاد مؤثر باشد. با این حال، در اقتصادی نظیر اقتصاد ایران که بخشی از درآمدهای دولت ماهیت ارزی دارد، وقوع بحران ارزی می‌تواند دووجهی باشد. تجربه بحران‌های ارزی قبلی نشان می‌دهد که تأثیر این عامل در بلندمدت بر مخارج دولت به قیمت‌های حقیقی منفی است، اما در کوتاه‌مدت می‌تواند برعکس باشد. در هر صورت با در نظر گرفتن تحریم‌های فروش نفتی که در قسمت بعدی به آن پرداخته خواهد شد، انتظار کاهش قدرت خرید دولت وجود دارد.

ازسوی دیگر در پی کسری بودجه، دولت ممکن است به فروش اوراق قرضه برای تأمین مالی مخارج خود اقدام کند، اما چون بازارهای سرمایه در بسیاری از کشورهای کم درآمد و کشورهای با درآمد متوسط نظیر ایران توسعه نیافته هستند، عموماً افراد منابع یا تمایل لازم را به پذیرش مخاطره خرید اوراق قرضه ندارند، در این شرایط دولت مجبور می‌شود از بانک مرکزی درخواست کند دست به خریداری اوراق قرضه دولتی بزند. در این حالت عملاً عرضه پول به میزان وام دریافتی دولت افزایش می‌یابد و خود باعث ایجاد فشارهای تورمی می‌شود.

• **تأثیر بر تولیدات وابسته به کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای وارداتی:** کاهش ناگهانی ارزش پول می‌تواند قدرت خرید پول داخلی را کاهش دهد و به صنایعی که برای تولیدات خود به مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای وابسته‌اند، با تحمیل هزینه‌های بالاتر صدمه بزند و از این طریق رشد اقتصادی را کاهش دهد.

• **کاهش اعتماد عمومی به توانایی دولت در اداره اقتصاد:** در نتیجه بحران ارزی، فرار سرمایه آغاز می‌شود. انگیزه اقتصادی فروش دارایی‌های داخلی و تبدیل پول به دست آمده به ارز، ناشی از این است که مردم باور دارند که در آینده نرخ ارز افزایش خواهد یافت. با تبدیل مقدار بیشتر پول داخلی به ارز، ذخایر ارزی دولت کاهش می‌یابد و آن‌گاه دولت برای حفظ باقی‌مانده آن، مجبور به تقلیل ارزش پول ملی می‌شود. تقلیل ارزش پول می‌تواند باعث کاهش اعتماد به توانایی دولت در اداره اقتصاد شود و به‌گونه‌ای اجتناب‌ناپذیر، مشکلات سیاسی به‌وجود آورد که خود می‌تواند عاملی برای کاهش امنیت اقتصادی و سرمایه‌گذاری باشد.

- **تأثیر بر رابطه مبادله بازرگانی:** کاهش ارزش پول ملی به تغییر رابطه مبادله بازرگانی به زیان داخل منجر می‌شود. یکی از معانی این موضوع کاهش درآمد ملی است. کاهش درآمد ملی خود به معنای کاهش درآمد سرانه و در نتیجه کاهش تقاضای مؤثر است که در مرحله بعدی می‌تواند رکود را عمیق‌تر کند.
- **تأثیر بر تراز تجاری:** یکی از تأثیرات بالقوه مثبت کاهش ارزش پول ملی می‌تواند تقویت بخشی از صادرات و جایگزینی بخشی از واردات باشد. این موضوع مشروط به آن است که فشارهای تورمی افزایش نرخ ارز اسمی را به‌طور کامل خنثی نکرده و در نهایت شاهد افزایش نرخ ارز حقیقی باشیم. بهبود تراز تجاری در نتیجه این شرایط می‌تواند به رشد تولید منجر شود.

۲-۱. افزایش نااطمینانی و ریسک سرمایه‌گذاری

تجربه دور گذشته تحریم‌ها نشان می‌دهد که وضع تحریم‌ها بر عملکرد تشکیل سرمایه ثابت مؤثر است. آمار حساب‌های ملی نشان می‌دهد که رشد تشکیل سرمایه ثابت ناخالص با شروع تحریم‌ها منفی شده است. تأثیر این عامل بر سرمایه‌گذاری دولتی عموماً از کانال محدودیت‌های مالی دولت و بر سرمایه‌گذاری خصوصی از کانال افزایش نااطمینانی و ریسک سرمایه‌گذاری و همچنین محدودیت‌های مالی و تجاری ناشی از تحریم است. قابل انتظار است که با آغاز دور جدید تحریم‌ها و نااطمینانی ناشی از محدودیت‌های مالی و تجاری، آشفتگی بازارهای داخلی و مداخلات گاه‌وبی‌گاه سیاست‌گذاران در بازارها، سرمایه‌گذاران در اتخاذ تصمیمات سرمایه‌گذاری با تردید مواجه شوند. همچنین این عامل می‌تواند در کنار کاهش ارزش پول ملی در تشدید انگیزه خروج سرمایه مؤثر باشد.

۳-۱. تأثیر محدودیت‌های تجاری بر تولید و بخش حقیقی اقتصاد ایران

تحریم‌های اقتصادی، در نهایت خود را به شکل محدودیت‌های تجاری نشان می‌دهد و آثار آن فراتر از تغییر نرخ ارز است. تحریم‌های اقتصادی بجز از کانال افزایش نرخ ارز، از طرق زیر نیز می‌تواند بر تولید مؤثر باشد:

- **کاهش صادرات نفت:** در تحریم‌های فراسرزمینی (ثانویه) آمریکا حذف ایران از بازار نفت هدفگذاری شده است. اگرچه براساس واقعیات بازار نفت تحقق کامل چنین هدفی دور از انتظار است، اما تحقق نسبی آن کاملاً محتمل است. برآوردهای موجود مبین کاهش ۵۰۰ هزار بشکه‌ای نفت در سناریو خوشبینانه و حدود یک میلیونی در چشم‌انداز میان‌مدت است. با توجه به سهم نفت در تولید ناخالص داخلی این خود به معنای کاهش قابل توجه تولید ناخالص داخلی کشور است.
- **تأثیر بر صادرات غیر نفتی:** برخی از اقلام صادراتی ایران نظیر محصولات پتروشیمی به‌طور مستقل در لیست تحریم‌های آمریکا قرار دارند و سایر صادرات غیرنفتی نیز به‌طور بالقوه می‌توانند از طریق محدودیت‌های تبادلات مالی یا تحریم اشخاص حقیقی و حقوقی موحد در لیست SDN آمریکا که با

این صنایع مرتبط هستند، از تحریم‌ها متأثر شوند.

• **محدودیت واردات:** تجربه تحریم‌های آمریکا در سال‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۱ نشان می‌دهد که به کاهش واردات منجر خواهد شد. این موضوع می‌تواند تهدیدات و فرصت‌هایی را به دنبال داشته باشد. در کوتاه‌مدت کاهش واردات بر تولیدات وابسته به کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای تأثیر منفی خواهد گذاشت. با این حال، در میان‌مدت و بلندمدت می‌تواند به معنای رشد تولیدات جایگزین داخلی باشد.

۴-۱. کانال‌های اثرگذاری کوتاه‌مدت تحریم بر تولید بخش‌های اقتصاد ایران

موارد فوق کانال‌های اثرگذاری تحریم بر اقتصاد ایران هستند. با این حال، کمی کردن همه آن موارد آن‌گونه که به سناریوسازی رشد اقتصادی ایران در سال ۱۳۹۷ منجر شود آسان نیست. زیرا:

۱. بسیاری از کانال‌های فوق به‌طور غیرمستقیم بر رشد مؤثر هستند، نظیر کاهش واردات واسطه‌ای و سرمایه‌ای،

۲. تأثیر برخی از آنها بر تولید و بخش حقیقی در یک دوره محقق نمی‌شود و ممکن است آثار آن در بلندمدت تخلیه شود (نظیر تأثیر تحریم‌ها بر رابطه مبادله و تقاضای مؤثر).

براساس این، ضمن ساده‌سازی تأثیر تحریم‌های اقتصادی بر اقتصاد ایران، مهمترین کانال‌ها تأثیرگذاری تحریم بر بخش‌های تولیدی در سال ۱۳۹۷ به‌صورت زیر خواهد بود. در ادامه براساس این کانال‌ها سناریوهای لازم تدوین خواهد شد:

• **تأثیر بر تولید بخش نفت:** بخش مهمی از تولید بخش نفت ایران را صادرات این محصول تشکیل می‌دهد. یکی از هدف‌های اصلی تحریم‌های آمریکا به صفر رساندن صادرات نفت ایران است. آمریکا به دیگر کشورها تا تاریخ ۴ نوامبر ۲۰۱۸ (۱۳ آبان‌ماه ۱۳۹۷) فرصت داده است که از خرید نفت ایران صرف‌نظر کنند تا مشمول تحریم‌های آمریکا نشوند. با توجه به آغاز تحریم‌های نفتی از نیمه دوم سال و واقعیت‌های بازار نفت انتظار می‌رود که تنها شاهد کاهش ۵۰۰ هزار بشکه‌ای صادرات نفت در صورت همراهی اروپا با ایران (سناریوی اول) و کاهش حدود یک میلیون بشکه‌ای (سناریوی دوم) نفت در صورت عدم همراهی این اتحادیه تا پایان سال ۱۳۹۷ باشیم.

• **تأثیر بر تولید بخش صنعت:** نتایج بررسی‌های مرکز پژوهش‌های مجلس نشان می‌دهد که بخش‌های صنعتی به‌خصوص «ساخت سایر تجهیزات حمل‌ونقل»، «ساخت وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم‌تریلر» بیشترین آسیب‌پذیری از محدودیت واردات در شرایط تحریم را دارند. در مقابل بخش‌هایی نظیر نفت خام و گاز طبیعی، آب، برق و گاز، سایر معادن، خدمات و ساخت سایر محصولات کانی غیرفلزی از کمترین آسیب‌پذیری از محدودیت واردات در مقایسه با سایر بخش‌های اقتصاد ایران برخوردار هستند. با توجه به نتایج این مطالعه و تجربه تحریم سال ۱۳۹۱ افت تولید ۲۲ تا ۴۵ درصدی

خودروسازی و افت ۲/۵ تا ۵ درصدی سایر صنایع (بجز پتروشیمی، فلزات اساسی و صنایع غذایی) به ترتیب در سناریوهای ۱ و ۲ در سال ۱۳۹۷ محتمل است. با توجه به زمانبندی تحریم‌ها و شواهد موجود، کاهش تولید خودروسازی از سه ماهه دوم و سایر صنایع از نیمه دوم سال مورد انتظار است.

• **تأثیر تحریم بر ساختمان:** تأثیر تحریم بر ساختمان عمدتاً از کانال ساختمان دولتی یا به عبارتی بودجه عمرانی خواهد بود. شواهد نشان می‌دهد که با وجود تحریم‌ها انتظار کاهش ریالی بودجه عمرانی دولت نسبت به سناریوی پایه وجود ندارد. با این حال، با توجه به احتمال افزایش سطح عمومی قیمت‌ها و شاخص قیمت تولیدکننده در نتیجه تحریم‌ها و بحران ارزی احتمالاً میزان مخارج عمرانی دولت به قیمت‌های حقیقی کاهش داشته باشد.

• **تأثیر تحریم بر بخش خرده‌فروشی و عمده‌فروشی:** عملکرد تولید بخش خرده‌فروشی و عمده‌فروشی به عملکرد بخش‌های صنعت، معدن، کشاورزی و تجارت خارجی بستگی دارد. با توجه به تأثیرپذیری صنعت نفت و تجارت خارجی از تحریم، بخش خرده‌فروشی و عمده‌فروشی نیز می‌تواند متأثر شود. برای سناریوسازی عملکرد رشد بخش خرده‌فروشی و عمده‌فروشی، وضعیت بخش صنعت با توجه به سناریوهای قبلی و وضعیت تجارت نیز با توجه به شبیه‌سازی سال ۱۳۹۱ طی دو سناریو در نظر گرفته خواهد شد.

• **تأثیر بر سایر بخش‌ها:** با توجه به ماهیت تحریم‌های اقتصادی انتظار نمی‌رود سایر بخش‌ها به‌طور مستقیم از تحریم‌ها متأثر شوند. با این حال، با توجه به روابط پسین و پیشینی بخش‌های اقتصادی، تأثیر غیرمستقیم تحریم بر سایر بخش‌ها محتمل است. علاوه بر این، افزایش شاخص‌های قیمت می‌تواند بر کاهش قدرت خرید دولت و مصرف‌کنندگان تأثیر گذاشته و از آن طریق به‌خصوص بر بخش‌هایی نظیر خدمات عمومی و خدمات اجتماعی تأثیر گذارد.

۲. عملکرد بخش حقیقی اقتصاد ایران در سال ۱۳۹۶ و پیش‌بینی سال ۱۳۹۷

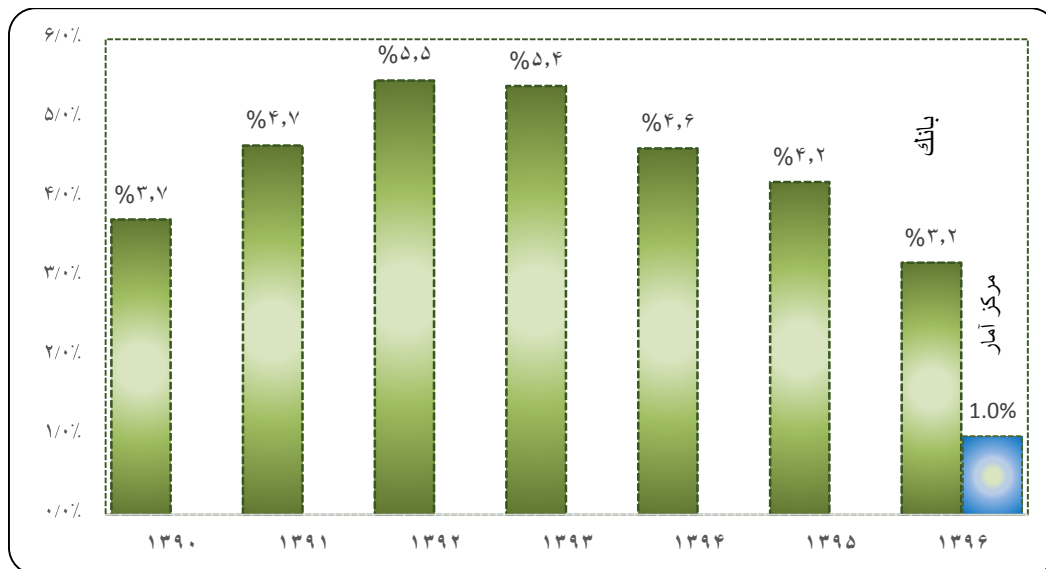
در ادامه گزارش به بررسی عملکرد بخش حقیقی اقتصاد ایران در سال ۱۳۹۶ و ارائه پیش‌بینی عملکرد رشد اقتصادی در سال ۱۳۹۷ پرداخته می‌شود. در ارائه چشم‌انداز سال ۱۳۹۷ تحریم‌های اقتصادی و کانال‌های اثرگذاری آن عامل تعیین‌کننده اصلی است که به تفصیل در سطح بخش‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۲-۱. بخش کشاورزی

آمار بخش کشاورزی یکی از مناقشه برانگیزترین آمارهای کشور است. در این حوزه سه نهاد مرکز آمار ایران، بانک مرکزی و وزارت جهاد کشاورزی هر یک آمارهایی را ارائه می‌کنند که در بسیاری از موارد با یکدیگر تفاوت قابل توجهی دارد. در سال ۱۳۹۶ مرکز آمار ایران رشد کشاورزی را ۱ درصد و بانک مرکزی

۳/۲ درصد برآورد کرده است که اختلاف ۲/۲ درصدی دارند. در هر حال، رشد بخش کشاورزی اگر چه در سال‌های اخیر (حتی در سال‌های رکود کل اقتصاد) مثبت بوده است، اما روند نزولی داشته است.

نمودار ۱. رشد ارزش افزوده گروه کشاورزی به قیمت ثابت سال ۱۳۹۰ (میلیارد ریال)

مآخذ: حساب‌های ملی بانک مرکزی و مرکز آمار ایران.

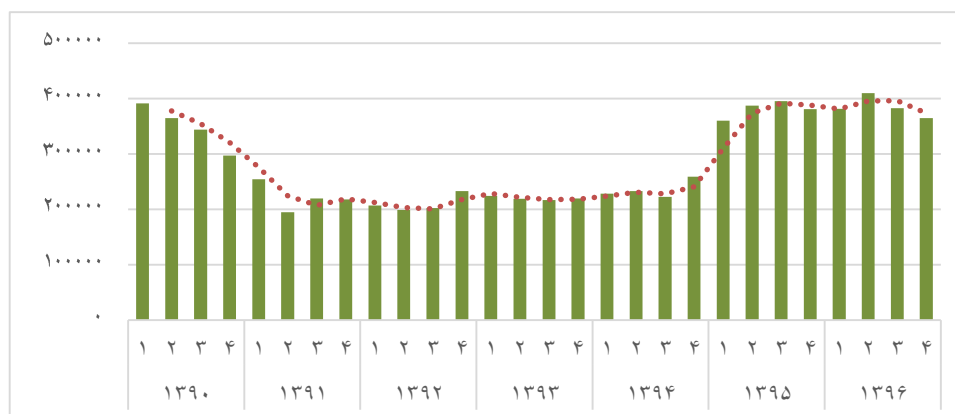
پیش‌بینی رشد بخش کشاورزی در سال ۱۳۹۷ دشوار است، زیرا در سال‌های اخیر از یک طرف شاهد اقداماتی در زمینه افزایش بهره‌وری تولید کشاورزی به خصوص مصرف آب بوده‌ایم و در این زمینه منابع مالی مناسبی پیش‌بینی شده است و از طرف دیگر شاهد کاهش میزان بارندگی و آب‌های سطحی و زیرزمینی هستیم. در مجموع با در نظر گرفتن جنبه‌های مختلف وضعیت بخش و عوامل مؤثر، رشد بخش در سال ۱۳۹۷ نزدیک ۳ درصد برآورد می‌شود.

۲-۲. بخش نفت خام و گاز طبیعی

براساس اعلام بانک مرکزی، گروه نفت در سال ۱۳۹۶ حدود ۹ درصد رشد داشته است. مرکز آمار ایران نیز رشد بخش استخراج نفت و گاز طبیعی را در این سال ۱/۵ درصد اعلام کرده است. همان‌طور که در نمودار ۲ مشاهده می‌شود، ارزش افزوده این بخش در سال ۱۳۹۵ به سطح ارزش افزوده آن در سال ۱۳۹۰ رسیده است که می‌تواند به معنای تکمیل ظرفیت‌های خالی تولید این بخش تفسیر شود. در سال ۱۳۹۶ نیز شاهد روند نزولی ارزش افزوده بخش به خصوص در دو فصل پایانی سال بودیم.

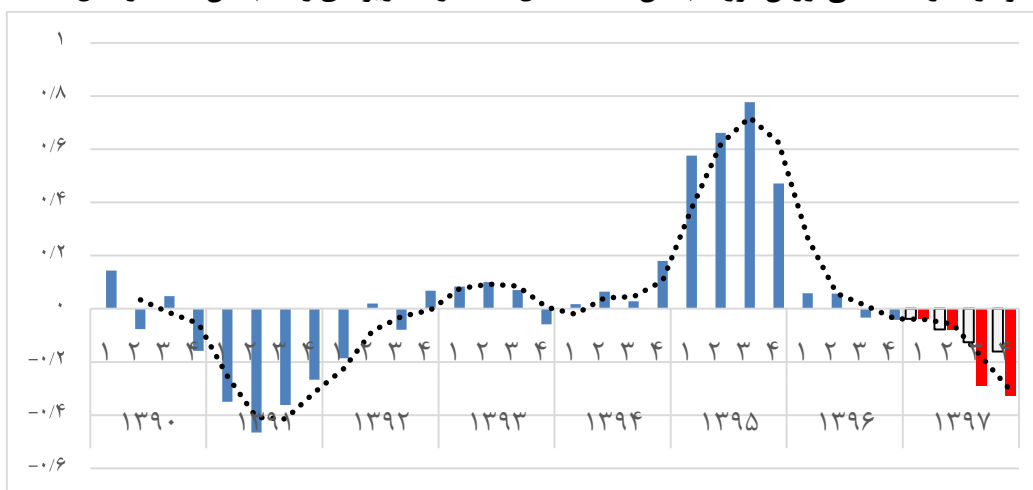
نمودار ۲. ارزش افزوده گروه نفت به قیمت ثابت سال ۱۳۹۰

مأخذ: حساب‌های ملی فصلی بانک مرکزی.

نمودار ۳ رشد ارزش افزوده بخش نفت تا سال ۱۳۹۶ و پیش‌بینی رشد این بخش در سال ۱۳۹۷ را به صورت فصلی نشان می‌دهد. همان‌طور که ملاحظه می‌شود افت تولید بخش نفت در سال ۱۳۹۱ در سال ۱۳۹۵ جبران شده و رشد سال ۱۳۹۶ جزئی بوده است. با توجه به تحریم‌های جدید آمریکا و احتمال تبعیت بخشی از خریداران نفت ایران از آن، انتظار رشد منفی بخش نفت کاملاً محتمل است. همان‌طور که در قسمت ۱ گزارش بیان شد. دو سناریوی محتمل برای بخش نفت ایران کاهش حدود ۵۰۰ هزار بشکه‌ای صادرات نفت ایران در صورت عدم همراهی اروپا با آمریکا در تحریم‌های نفتی و کاهش حدود ۱ میلیون بشکه‌ای صادرات نفت ایران در صورت همراهی اروپاست.

نمودار ۳. رشد فصلی ارزش افزوده بخش نفت تا سال ۱۳۹۶ و سناریوهای رشد بخش نفت در سال ۱۳۹۷

مأخذ: حساب‌های ملی فصلی بانک مرکزی و برآورد محققین.

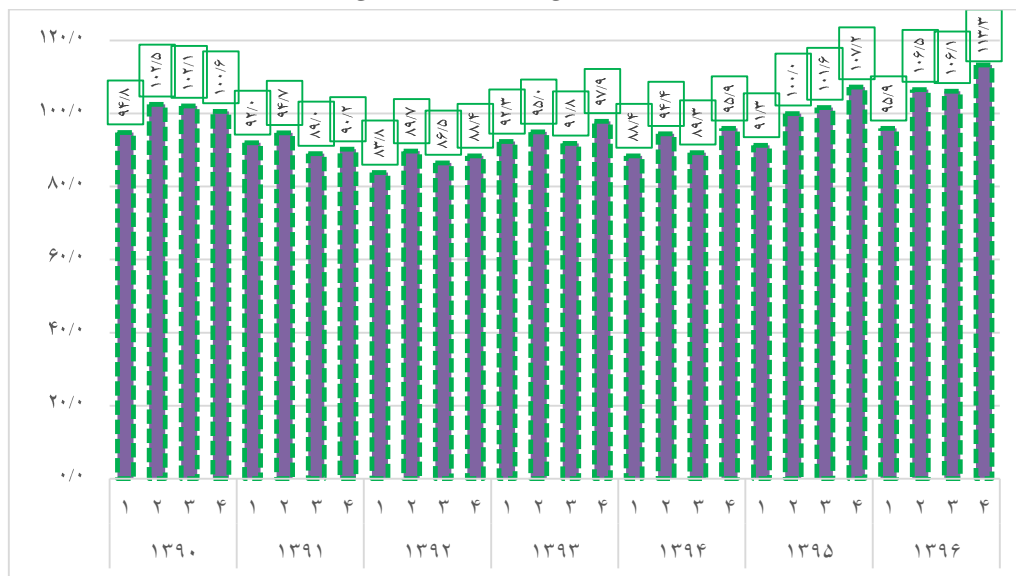
توضیح: در سال ۱۳۹۷، رنگ روشن پیش‌بینی رشد ارزش افزوده بخش نفت در سناریوی اول (میانگین رشد ۱۰- درصد) و رنگ قرمز تیره) رشد بخش در سناریوی دوم (میانگین رشد ۱۸- درصد) را نشان می‌دهد.

با توجه به اینکه تحریم‌های نفتی از ۴ نوامبر ۲۰۱۸ (۱۳ آبان‌ماه ۱۳۹۷) آغاز خواهد شد، میزان افت تولید و صادرات گفته شده برای ۶ ماهه دوم سال در نظر گرفته شده و میزان تولید ۶ ماهه اول برابر تولید زمستان سال ۱۳۹۶ در نظر گرفته شده است. بر این اساس، برآورد می‌شود رشد گروه نفت در کل سال ۱۳۹۷ در سناریوی اول ۱۰- درصد و در سناریوی دوم حدود ۱۸- درصد باشد.

۲-۳. بخش صنعت

مقایسه شاخص مقدار تولید بخش صنعت نشان می‌دهد این شاخص در زمستان سال ۱۳۹۵ به رقم شاخص در سال ۱۳۹۰ رسیده است. این موضوع نشان می‌دهد تولید بخش صنعت پس از سپری شدن دوره رکود پنج‌ساله به سطح قبلی خود در سال ۱۳۹۵ رسیده است. با این حال با توجه به رشد منفی سرمایه‌گذاری در سال‌های اخیر و با توجه به پر شدن ظرفیت‌های خالی بخش صنعت، رشد قابل توجهی برای سال‌های آتی در این بخش مورد انتظار نخواهد بود.

نمودار ۴. شاخص مقدار تولید بخش صنعت

مأخذ: مرکز آمار ایران.

نمودار ۵ رشد بخش صنعت تا سال ۱۳۹۶ و پیش‌بینی رشد سال ۱۳۹۷ به تفکیک فصول را نشان می‌دهد. براساس آمار بانک مرکزی رشد بخش صنعت در سال ۱۳۹۵ برابر ۶/۹ و در سال ۱۳۹۶ حدود ۵/۳ درصد بوده است. مرکز آمار ایران رشد این بخش در سال ۱۳۹۶ را ۳/۶ درصد اعلام کرده است که ۱/۷ درصد از برآورد بانک کمتر است.

پیش‌بینی رشد بخش صنعت در سال ۱۳۹۷ براساس دو سناریو صورت گرفته است. هر دو سناریو

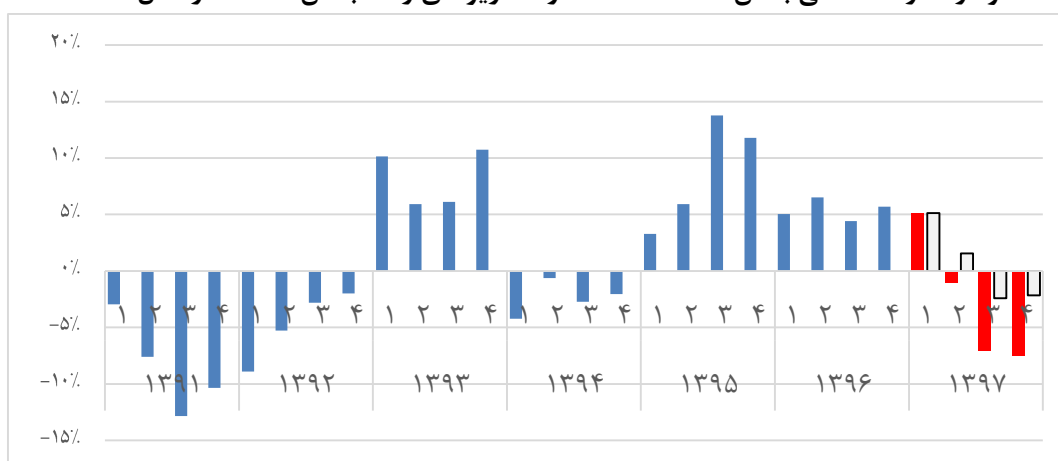

متناظر با سناریوهای در نظر گرفته شده برای بخش نفت خواهد بود. در تدوین سناریوی پایه میزان آسیب‌پذیری زیربخش‌های صنعت از محدودیت واردات براساس مطالعات قبلی مرکز پژوهش‌ها و تجربه سال ۱۳۹۱ مبنا قرار گرفته است. همچنان که در بخش نفت در نظر گرفته شد، تفاوت دو سناریو به نحوی پیش‌بینی شده است که ابعاد کاهش تولید در سناریوی دوم دو برابر سناریوی اول باشد. به عبارت دیگر:

در سناریوی اول: افت ۲۲/۵ درصدی تولید خودروسازی از سه ماهه دوم سال ۱۳۹۷ و افت ۲/۵ درصدی سایر صنایع (بجز صنایع غذایی، صنایع شیمیایی و فلزات اساسی) از ۶ ماهه دوم و در صنایع سه‌گانه مذکور هم رشدی معادل سال قبل در نظر گرفته شده است.

در سناریوی دوم: افت ۴۵ درصدی تولید خودروسازی از سه ماهه دوم سال ۱۳۹۷ و افت ۵ درصدی سایر صنایع (بجز صنایع غذایی، صنایع شیمیایی و فلزات اساسی) از ۶ ماهه دوم و در صنایع سه‌گانه مذکور هم رشدی معادل سال قبل در نظر گرفته شده است.

نمودار ۵. رشد فصلی بخش صنعت تا ۱۳۹۶ و سناریوهای رشد بخش صنعت در سال ۱۳۹۷

مآخذ: حساب‌های ملی فصلی بانک مرکزی و محاسبات محققین.

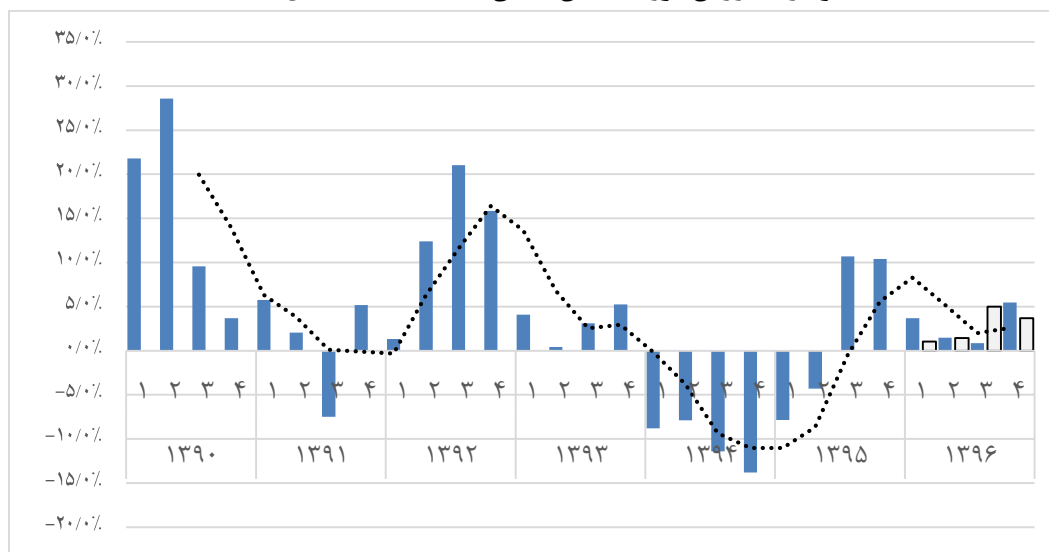
توضیح: در سال ۱۳۹۷، رنگ روشن پیش‌بینی رشد ارزش‌افزوده بخش صنعت در سناریوی اول (میانگین رشد نیم درصد) و رنگ قرمز (تیره) رشد بخش در سناریوی دوم (میانگین رشد ۳- درصد) را نشان می‌دهد.

با توجه به سناریوهای فوق، رشد بخش صنعت در سال ۱۳۹۷ در سناریوی اول ۰/۵ (نیم) درصد و در سناریوی دوم ۳- درصد پیش‌بینی می‌شود.

۲-۴. بخش معدن

نمودار ۶ نشان‌دهنده روند تغییرات ارزش‌افزوده بخش معدن (بدون احتساب نفت) طی دوره ۱۳۹۰-۱۳۹۶ است. نکته مهم در این نمودار، روند سیکلی رشد بخش معدن است که دوره‌های منظم سه‌ساله رونق و رکود را نشان می‌دهد.

نمودار ۶. ارزش افزوده بخش معدن به قیمت ثابت سال ۱۳۹۰

مأخذ: حساب‌های ملی بانک مرکزی.

توضیح: در سال ۱۳۹۶، رنگ آبی (تیره) برآورد بانک مرکزی از رشد ارزش افزوده بخش معدن (۲/۹ درصد) و رنگ روشن برآورد مرکز آمار (۱/۶ درصد) را نشان می‌دهد.

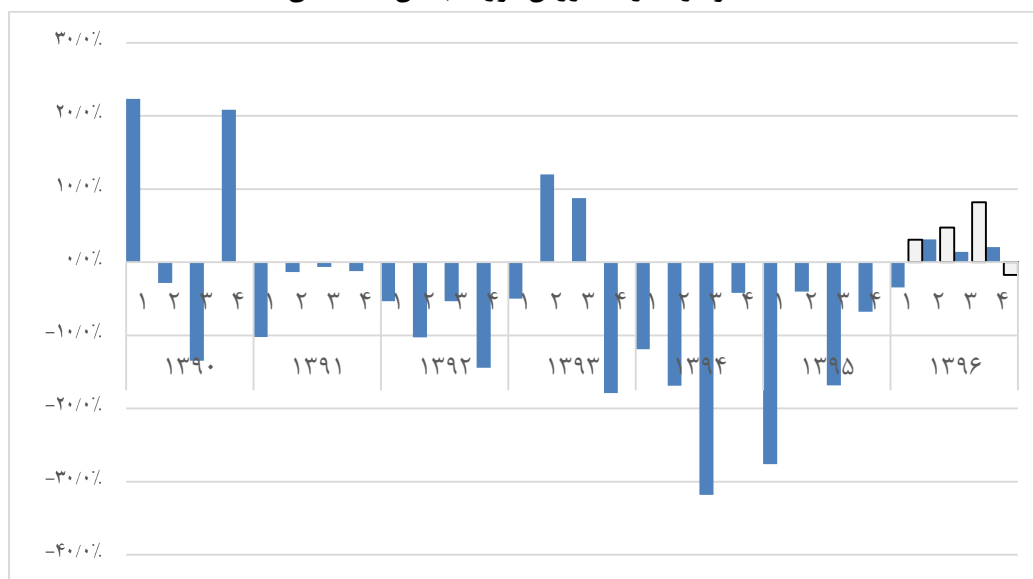
بانک مرکزی رشد بخش معدن در سال ۱۳۹۶ را ۲/۹ درصد و مرکز آمار ایران ۱/۶ درصد اعلام کرده‌اند. با توجه به سیکل‌های این بخش، رشد بخش معدن در سال ۱۳۹۷ حدود ۲- درصد برآورد می‌شود.

۲-۵. بخش ساختمان

نمودار ۷ وضعیت رشد بخش ساختمان از سال ۱۳۹۰ را به صورت فصلی نشان می‌دهد. رکود این بخش در عمده فصل‌های پس از سال ۱۳۹۰ کاملاً ملموس است. این موضوع در واقع روی دیگر کاهش سرمایه‌گذاری شامل سرمایه‌گذاری عمومی و خصوصی در سال‌های اخیر است. در سال ۱۳۹۶ شاهد رشد نسبی این بخش به خصوص در ساختمان‌های خصوصی بودیم. آمار بانک مرکزی رشد ۱/۲ درصدی و آمار مرکز آمار ایران رشد ۳/۲ درصد این بخش در سال ۱۳۹۶ را نشان می‌دهد.

نمودار ۷. رشد ارزش افزوده بخش ساختمان

مأخذ: همان.

توضیح: در سال ۱۳۹۶، رنگ آبی (تیره) برآورد بانک مرکزی از رشد ارزش افزوده بخش ساختمان (۱/۲ درصد) و رنگ روشن برآورد مرکز آمار (۳/۲ درصد) را نشان می‌دهد.

با وجود رشد قیمت واحدهای مسکونی در چند ماهه اخیر^۱ و نقش مهم ساختمان‌های مسکونی در کل بخش ساختمان، انتظار رشد بالای ساخت و ساز در سال جاری وجود ندارد، زیرا اولاً بخش مهمی از افزایش قیمت واحدهای مسکونی در نتیجه افزایش هزینه‌های تولید (شامل هزینه مصالح و به خصوص زمین) محقق شده است و ثانیاً بازدهی بخش مسکن همچنان پایین‌تر از برخی بازار دارایی‌ها نظیر طلا و ارز است. هر دو عامل فوق، جزء عوامل کاهش انگیزه سرمایه‌گذاری در حوزه مسکن هستند. از طرف دیگر افزایش شاخص‌های قیمت احتمالاً مخارج سرمایه‌گذاری دولتی (هزینه‌های عمرانی) که تأثیر مستقیم بر بخش ساختمان دارد را به صورت حقیقی کاهش خواهد داد.

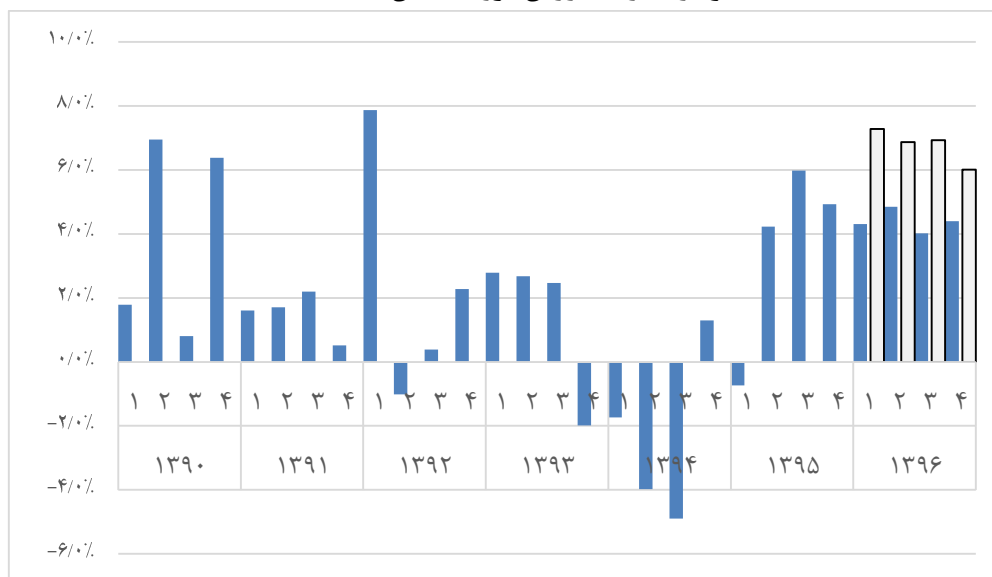
با عنایت به موارد فوق‌الذکر، رشد بخش ساختمان در دو سناریو برآورد شده است. در سناریوی اول که متناظر با مخارج عمرانی دولت به میزان ۴۶ هزار میلیارد تومان است رشد این بخش ۴- درصد و در سناریوی دوم که با فرض مخارج عمرانی ۳۸ هزار میلیارد تومانی (متناظر با سناریوی کاهش یک میلیون بشکهای صادرات نفت) است رشد بخش ساختمان ۸- درصد پیش‌بینی می‌شود.

۱. آمار بانک مرکزی حاکی از رشد حدود ۴۵ درصدی قیمت هر متر مربع واحد مسکونی در تهران در پایان خرداد سال جاری نسبت ماه مشابه سال قبل است. عمده این افزایش‌ها در ۶ ماهه منتهی به خرداد ۱۳۹۷ اتفاق افتاده و روند افزایش قیمت نیز فزاینده بوده است.

۲-۶. بخش خدمات

نمودار ۸ نشان‌دهنده رشد ارزش‌افزوده بخش خدمات از سال ۱۳۹۰ تا سال ۱۳۹۶ است. رشد بخش این بخش وابستگی بالایی به رشد سایر بخش‌های اقتصادی دارد. بخش خدمات تا سال ۱۳۹۳ نرخ‌های رشد پایینی را تجربه کرده است و در سال ۱۳۹۴ رشد این بخش منفی بوده است. با این حال رشد خدمات در سال ۱۳۹۵ با افزایش قابل ملاحظه‌ای به ۳/۶ درصد رسید. همچنین بانک مرکزی رشد این بخش در سال ۱۳۹۶ را ۴/۴ درصد و مرکز آمار ایران رشد آن را ۶/۸ درصد برآورد کرده است که اختلاف حدود ۲/۴ درصدی برآورد این دو نهاد را نشان می‌دهد.

نمودار ۸. رشد ارزش‌افزوده بخش خدمات (درصد)

مأخذ: همان.

توضیح: در سال ۱۳۹۶، رنگ آبی (تیره) برآورد بانک مرکزی از رشد ارزش‌افزوده بخش خدمات (۴/۴ درصد) و رنگ روشن برآورد مرکز آمار (۶/۸ درصد) را نشان می‌دهد.

برآورد رشد بخش خدمات با در نظر گرفتن تحولات زیربخش‌های خدمات در سال ۱۳۹۷ (که در ادامه گزارش برخی از آنها بررسی شده است) به سناریوهای مختلف تحریم‌های اقتصادی بستگی دارد. به‌خصوص عملکرد بخش بازرگانی (خرده‌فروشی و عمده‌فروشی) حتی در کوتاه‌مدت هم متأثر از تحریم‌های اقتصادی خواهد بود. با در نظر گرفتن سناریوهای پیش‌گفته رشد بخش خدمات در سال ۱۳۹۷ در سناریوی اول حدود ۲/۳ درصد و در سناریوی دوم حدود ۱/۶ درصد برآورد می‌شود.

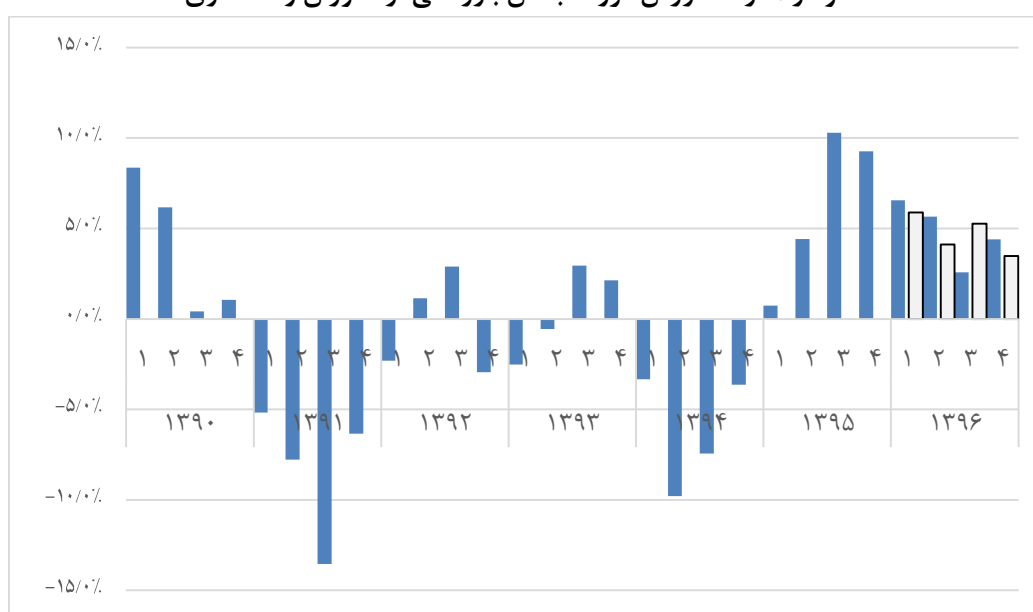

خدمات بازرگانی

نمودار ۹ نشان‌دهنده رشد ارزش‌افزوده خدمات بازرگانی، رستوران و هتلداری طی دوره ۱۳۹۰ تا سال ۱۳۹۶ به صورت فصلی و به قیمت ثابت سال ۱۳۹۰ است. همان‌طور که نمودار نشان می‌دهد، رکود این بخش در سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۴ ادامه داشته است. در سال ۱۳۹۵ شاهد رشد ۶/۲ درصدی این بخش بوده‌ایم و در سال ۱۳۹۶ رشد مثبت این بخش ادامه داشته است. بانک مرکزی و مرکز آمار هر دو رشد بخش بازرگانی در سال ۱۳۹۶ را ۴/۷ درصد برآورد کرده‌اند.

نمودار ۹. رشد ارزش‌افزوده بخش بازرگانی، رستوران و هتلداری

مأخذ: همان.

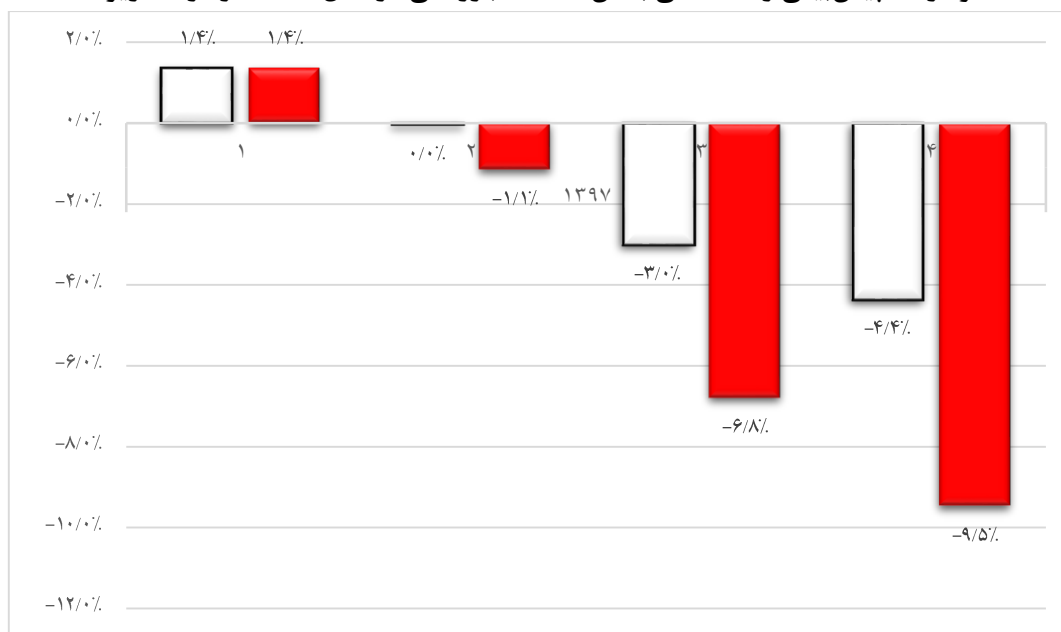
توضیح: در سال ۱۳۹۶، رنگ آبی (تیره) برآورد بانک مرکزی از رشد ارزش‌افزوده بخش بازرگانی (۴/۷ درصد) و رنگ روشن برآورد مرکز آمار (۴/۷ درصد) را نشان می‌دهد.

به‌طور کلی، عملکرد بخش بازرگانی به عملکرد بخش‌های صنعت، معدن، کشاورزی و تجارت خارجی بستگی دارد. با توجه به اینکه دو سناریوی متفاوت برای بخش صنعت در سال ۱۳۹۷ در نظر گرفته شد، پیش‌بینی رشد بخش بازرگانی هم با دو سناریوی متفاوت ممکن خواهد بود. علاوه بر این، تجارت خارجی کشور نیز نظیر بخش نفت و صنعت بسته به سناریوهای مختلف در نظر گرفته شده برای میزان شدت تحریم‌ها، می‌تواند عملکرد متفاوتی داشته باشد. با توجه به این موضوع، دو سناریوی متفاوت برای واردات در نظر گرفته می‌شود که شبیه‌سازی کاهش واردات^۱ به میزان سال ۱۳۹۱ (سناریوی دوم)

۱. بخش اصلی صادرات یعنی صادرات نفت به‌طور جداگانه در قسمت‌های قبلی سناریوسازی شد که تأثیری هم بر عملکرد بخش بازرگانی ندارد. در مورد سایر صادرات (غیرنفتی) نیز عملکرد اقتصاد ایران در سال ۱۳۹۱ نشان می‌دهد که خیلی از شرایط تحریم متأثر نمی‌گردد.

و شبیه‌سازی نیمی از کاهش واردات در سال ۱۳۹۱ (سناریوی اول) خواهد بود. این میزان کاهش هم صرفاً برای نیمه دوم سال در نظر گرفته خواهد شد که انتظار می‌رود بخش اصلی تحریم‌های اقتصادی اجرایی شود.

نمودار ۱۰. پیش‌بینی رشد فصلی بخش خدمات بازرگانی در سال ۱۳۹۷ در دو سناریو

مأخذ: همان.

توضیح: رنگ روشن پیش‌بینی رشد ارزش‌افزوده بخش نفت در سناریو اول (میانگین رشد ۱/۶- درصد) و رنگ قرمز (تیره) رشد بخشی در سناریو دوم (میانگین رشد ۴/۱- درصد) را نشان می‌دهد.

همان‌طور که نمودار ۱۰ نشان می‌دهد در سناریوی اول رشد بخش بازرگانی ۱/۶- و در

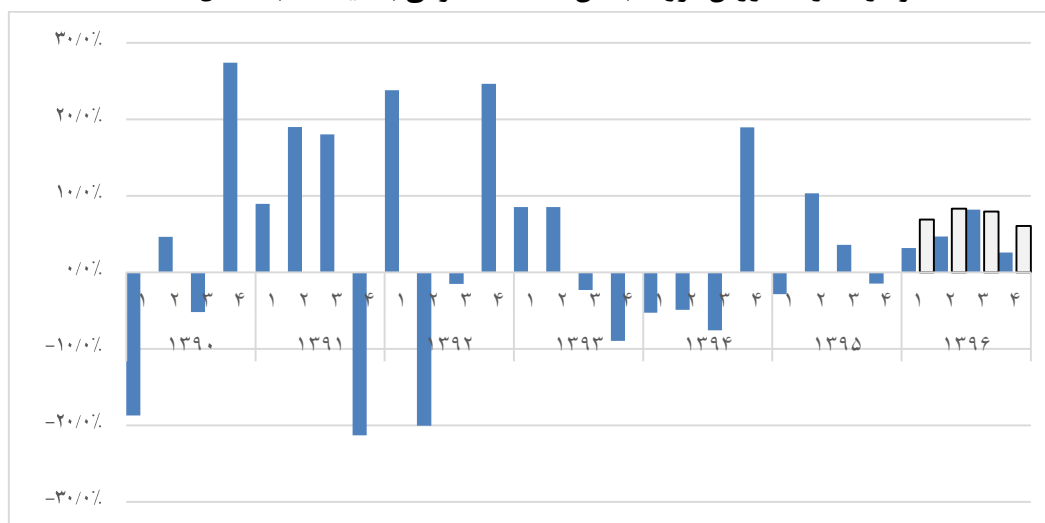
سناریوی دوم ۴/۱- پیش‌بینی می‌شود.

خدمات عمومی

خدمات عمومی دربرگیرنده مجموعه خدمات شامل امور عمومی، دفاع، امنیت و نظم عمومی، آموزش و پرورش، بهداشت و... است که با توجه به نقش پررنگ دولت در این نوع خدمات از اهمیت خاصی در اقتصاد ایران برخوردار است. این بخش از جمله معدود بخش‌های اقتصاد ایران است که در سال ۱۳۹۶ رشدی بالاتر از رشد سال ۱۳۹۵ را تجربه کرده است. بانک مرکزی رشد این بخش در سال ۱۳۹۶ را ۴/۴ درصد و مرکز آمار ایران ۷/۳ درصد اعلام کرده است. رشد اعلامی بانک مرکزی برای این بخش در سال ۱۳۹۵ حدود ۲ درصد بوده است.

نمودار ۱۱. رشد ارزش افزوده بخش خدمات عمومی به قیمت ثابت سال ۱۳۹۰

مأخذ: همان.

توضیح: در سال ۱۳۹۶، رنگ آبی (تیره) برآورد بانک مرکزی از رشد ارزش افزوده بخش خدمات عمومی (۴/۴ درصد) و رنگ روشن برآورد مرکز آمار (۷/۳ درصد) را نشان می‌دهد.

با توجه به اینکه اولاً با در نظر گرفتن اجرایی شدن تحریم‌های نفتی در نیمه دوم سال و تأخیر سه الی ۶ ماهه در دریافت درآمدهای ارزی حاصل از صادرات نفت، انتظار نمی‌رود که تحریم‌های نفتی تأثیری در مخارج اسمی دولت در سال ۱۳۹۷ داشته باشد. ثانیاً افزایش نرخ ارز و تأثیر آن بر درآمد ریالی دولت، انتظار می‌رود که تحریم‌های اقتصادی تأثیری بر مخارج اسمی دولت در سال ۱۳۹۷ نداشته باشد. با این حال، با توجه به انتظار افزایش شاخص قیمت، این موضوع می‌تواند بر کاهش قدرت خرید دولت و مخارج دولت به قیمت‌های حقیقی مؤثر باشد. با در نظر گرفتن این دو جنبه و تحقق حدود ۹۰ درصدی مخارج جاری دولت نسبت به رقم مصوب قانون بودجه (با توجه به عملکرد سال‌های اخیر)، رشد حدود ۲/۵ درصد ارزش افزوده بخش خدمات عمومی در سال ۱۳۹۷ پیش‌بینی می‌شود.

جمع‌بندی

سال ۱۳۹۶ را می‌توان یک سال عادی برای اقتصاد ایران در نظر گرفت که در یک دهه اخیر کم‌سابقه بود. در این سال نه قیمت نفت صعود یا سقوط قابل توجهی را تجربه کرد، نه تحریم‌های مؤثر جدیدی وضع شد و نه ظرفیت مازاد تولید قابل توجهی برای استفاده و بهره‌برداری موجود بود. نتیجه این وضعیت، رشد حدود ۳/۷ درصدی برای اقتصاد ایران بود که نزدیک رشد بلندمدت اقتصاد کشور است. در سال ۱۳۹۶، رشد تولید نفت بسیار نازل بود که بخشی از آن به دلیل سطح پایین سرمایه‌گذاری سال‌های اخیر در این حوزه و بخشی به کاهش خرید برخی مشتریان نفت ایران مرتبط بود که خود متأثر

از دو عامل وضعیت مازاد عرضه بازار جهانی نفت و احتیاط برخی کشورها در خرید نفت از ایران به واسطه تهدیدهای لفظی آمریکا بود.

بخش کشاورزی، رشدی نزدیک رشد سال‌های اخیر (۳/۲ درصد) را تجربه کرد و بخش صنعت هم رشد ۵/۳ درصدی را تجربه کرد. سطح تولید این بخش برای اولین بار از سال ۱۳۹۰ عبور کرد. با این حال، در این سال برخی بخش‌های صنعتی نظیر پوشاک، چاپ و تکثیر و دارو و فرآورده‌های دارویی همچنان رشد منفی داشتند.

در بخش ساختمان برای اولین بار در ۶ سال اخیر شاهد رشد مثبت (اما پایین) این بخش بودیم. دو نکته مهم در رابطه با این بخش آن است که اولاً با توجه به وضعیت نامناسب بودجه دولت، سطح پایین مخارج عمرانی دولت همچنان عامل مهمی در رشد پایین ساختمان محسوب می‌شود. ثانیاً به نظر می‌رسد که بخش خصوصی همچنان تردیدهای جدی در سرمایه‌گذاری در ساختمان‌های مسکونی و غیرمسکونی دارد. نرخ بالای سود بانکی، محدودیت دسترسی به نقدینگی، بی‌ثباتی اقتصاد کلان و سطح پایین امنیت سرمایه‌گذاری و حقوق مالکیت احتمالاً از مهمترین عوامل مؤثر بر تصمیم سرمایه‌گذاران بخش خصوصی در این زمینه است.

در نهایت بخش خدمات نیز رشد ۴/۴ درصدی را داشته است. در میان زیربخش‌های خدماتی بخش حمل و نقل ارتباطات رشدی بالاتر از متوسط خدمات داشته و خدمات اجتماعی رشد منفی داشته است. مهمترین عامل مؤثر بر عملکرد اقتصاد ایران در سال ۱۳۹۷ خروج آمریکا از برجام و بازگشت تحریم‌های فراسرزمینی (ثانویه) این کشور و نوع واکنش اقتصادی ما به این تحریم‌هاست. با توجه به جایگاه این کشور در اقتصاد جهانی و به خصوص نظام مالی بین‌المللی و نیز ابعاد نسبتاً وسیع تحریم‌های آن کشور که از بخش نفت تا نظام بانکی و بانک مرکزی، صنایع کلیدی، حمل‌ونقل بین‌المللی و بیمه را دربرمی‌گیرد، انتظار می‌رود که بازگشت آنها بخش حقیقی و تولید اقتصاد ایران را حتی در سال جاری نیز متأثر گرداند. با این حال، میزان تأثیر آن به برخی عوامل از جمله اراده کشورهای دیگر برای همراهی یا مقابله با تحریم‌ها و مدیریت داخلی کشور در شرایط بحران بستگی دارد. از میان کشورهای تأثیرگذار و دارای روابط عمده اقتصادی با ایران، با توجه به موضع به‌طور نسبی شفاف و ثابت چین و روسیه در همکاری نسبی با ایران از یک طرف و موضع همکارانه کشورهای نظیر ژاپن و کره جنوبی با آمریکا، نقش اتحادیه اروپا (و تا حدی هندوستان) در این میان دارای اهمیت راهبردی است. در این گزارش با توجه به نوع موضع اتحادیه اروپا دو سناریو برای تأثیرگذاری تحریم‌ها در نظر گرفته شده است. سناریوی اول همکاری اروپا با ایران (از جمله در تداوم خرید نفت ایران) و سناریوی دوم عدم همکاری اروپا با ایران است.

تحریم‌های اقتصادی از طرق مختلفی بر اقتصاد ایران مؤثر است که در متن گزارش به تفصیل به آن پرداخته شده است. در این گزارش ضمن شناسایی کانال‌های اثرگذاری مستقیم و کوتاه‌مدت تحریم بر عملکرد بخش حقیقی و تولید در سال ۱۳۹۷، متناسب با زمانبندی اعلام شده برای تحریم‌ها، در دو

سناریوی متفاوت آثار تحریم بر رشد اقتصادی و رشد بخش‌های اصلی برآورد شده است. دلیل اصلی تفاوت این دو سناریو، به همکاری نسبی یا عدم همکاری اروپا با ایران در مواجهه با تحریم‌های آمریکا مربوط است. در این سناریوها، تبعات مستقیم و کوتاه‌مدت زیر پیش‌بینی شده است:

سناریوی اول: کاهش ۵۰۰ هزار بشکه صادرات نفت ایران در نیمه دوم سال، افت ۲۲ درصدی تولید خودرو از سه ماهه دوم سال، افت ۲/۵ درصدی سایر صنایع (بجز صنایع غذایی، صنایع شیمیایی و فلزات اساسی) از نیمه دوم سال، کاهش ۹ درصدی واردات از نیمه دوم سال.

سناریوی دوم: کاهش یک میلیون بشکه صادرات نفت ایران در نیمه دوم سال، افت ۴۵ درصدی تولید خودرو از سه ماهه دوم سال، افت ۵ درصدی سایر صنایع (بجز صنایع غذایی، صنایع شیمیایی و فلزات اساسی) از نیمه دوم سال، کاهش ۱۸ درصدی واردات از نیمه دوم سال.

با در نظر گرفتن دو سناریوی فوق‌الذکر پیش‌بینی می‌شود در سال ۱۳۹۷ رشد اقتصادی ایران در سناریوی اول ۰/۵- و در سناریوی دوم ۲/۸- درصد باشد. این میزان برای رشد بدون نفت ۱/۹ و ۰/۸ درصد برآورد می‌شود. جدول جزئیات برآورد رشد در سطح بخش‌ها را نشان می‌دهد. تحلیل هر یک از زیر بخش‌ها در متن گزارش ارائه شده است.

همچنین با اتکا به ارزیابی سناریوهای چند عامل تعیین‌کننده یعنی وضعیت صادرات نفت، بودجه دولت (و در نتیجه تأثیر آن بر بخش ساختمان و خدمات عمومی) و واردات و صادرات (و تأثیر آن بر بخش‌های صنعت و بازرگانی) رشد سال ۱۳۹۸ بین ۳/۸- تا ۵/۵- درصد پیش‌بینی می‌شود.

صندوق بین‌المللی پول و بانک جهانی نیز در آخرین گزارش‌های خود رشد اقتصادی ایران در سال ۲۰۱۸ را به ترتیب ۳/۷ و ۴/۱ درصد پیش‌بینی کرده‌اند. به نظر می‌رسد که این دو نهاد بعد از خروج آمریکا از برجام هنوز گزارش‌های خود را تعدیل نکرده‌اند.

جدول ۱. رشد ارزش افزوده فعالیت‌های اقتصادی در سال ۱۳۹۶ و پیش‌بینی سال ۱۳۹۷

سال ۱۳۹۷		سال ۱۳۹۶	شرح
سناریوی دوم	سناریوی اول		
۳	۳	۳/۲	کشاورزی
-۱۸	-۱۰	۰/۹	نفت
-۳	۰/۵	۵/۳	صنعت
۵	۵	۷/۵	آب، برق و گاز
-۸	-۴	۱/۲	ساختمان
۱/۶	۲/۳	۴/۴	خدمات
-۲/۸	-۰/۵	۳/۷	تولید ناخالص داخلی
۰/۸	۱/۹	۴/۶	تولید ناخالص داخلی بدون نفت

مآخذ: حساب‌های ملی بانک مرکزی، بخش‌های قبلی گزارش و محاسبات.

منابع و مأخذ

۱. تحلیل بخش حقیقی اقتصاد ایران، عملکرد ۹ ماهه اول و برآورد رشد اقتصادی سال ۱۳۹۶، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل ۱۵۸۰۰.
۲. تحلیل بخش حقیقی اقتصاد ایران، عملکرد ۶ ماهه اول و برآورد رشد اقتصادی سال ۱۳۹۶، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل ۱۵۷۷۵.
۳. تحلیل بخش حقیقی اقتصاد ایران، عملکرد سه‌ماهه اول و برآورد رشد اقتصادی سال ۱۳۹۵، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل ۱۵۰۰۱.
۴. تحلیل بخش حقیقی اقتصاد ایران، عملکرد ۶ ماهه اول و برآورد رشد اقتصادی سال ۱۳۹۵، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل ۱۵۲۶۹.
۵. تحلیل بخش حقیقی اقتصاد ایران، عملکرد ۹ ماهه اول و برآورد رشد اقتصادی سال ۱۳۹۵، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل ۱۵۳۳۲.
۶. تحلیل بخش حقیقی اقتصاد ایران، عملکرد سال ۱۳۹۵ و پیش‌بینی سال ۱۳۹۶، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
۷. حساب‌های ملی، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.
۸. حساب‌های ملی، مرکز آمار ایران.
۹. خلاصه تحولات بخش واقعی اقتصاد ایران، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.
۱۰. گزارش وضعیت بودجه دولت، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.
۱۱. گزارش رشد اقتصادی سال ۱۳۹۵، مرکز آمار ایران.
۱۲. گزارش تحولات بازار مسکن شهر تهران، بانک مرکزی.
۱۳. گزارش وضعیت سه‌ماهه تجارت خارجی کشور، گمرک جمهوری اسلامی ایران.
۱۴. گزارش وضعیت تسهیلات پرداختی کل بانک‌ها به تفکیک بخش‌های اقتصادی و براساس هدف پرداخت تسهیلات، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.
۱۵. گزارش عملکرد تولیدات منتخب صنعتی و معدنی، وزارت صنعت، معدن و تجارت.
۱۶. نماگرهای اقتصادی، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.
۱۷. قانون بودجه سال ۱۳۹۶ کشور.
18. Pesenti, Paolo and Tille, Cédric (2000) , "The Economics of Currency Crises and Contagion: An Introduction", FRBNY Economic Policy Review, September.
19. www.codal.ir
20. http://www.opec.org/opec_web/en/

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۶۰۱۸

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: تحلیل بخش حقیقی اقتصاد ایران ۱۰. عملکرد رشد اقتصادی سال ۱۳۹۶ و پیش‌بینی سال ۱۳۹۷

نام دفتر: مطالعات اقتصادی (گروه اقتصاد کلان و مدل‌سازی)

تهیه و تدوین‌کنندگان: محمدرضا عبداللهی، سیده‌های موسوی‌نیک

اظهار نظر کنندگان خارج از مرکز: ابوالحسن والی‌زاده، شعله باقری پرمهر

ناظر علمی: محمد قاسمی

ویراستار تخصصی: _____

ویراستار ادبی: _____

واژه‌های کلیدی:

۱. بخش حقیقی

۲. رشد اقتصادی

۳. کشاورزی

۴. صنعت

۵. خدمات

۶. نفت

۷. ساختمان

۸. اقتصاد ایران

۹. تحریم

تاریخ انتشار: ۱۳۹۷/۶/۴